Помаза-Пономаренко
Аліна Леонідівна,
завідувач науково-дослідної
лабораторії з дослідження проблем
управління у сфері цивільного
захисту Національного університету
цивільного захисту України,
доктор наук з державного управління,
професор

РОЗВИТОК МОВНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФОРМИ ГАРАНТУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У сучасних умовах глобальних змін – геополітичних викликів, соціокультурних трансформацій, цифровізації та інтенсифікації міжкультурних контактів – питання мовної та культурної політики набувають важливого значення для гарантування публічної безпеки. Ці види політики відіграють роль не лише механізмів підтримки ідентичності й соціальної згуртованості, а й чинників стійкості суспільства до конфліктів, дискримінації, радикалізації та розколу. У контексті постійних викликів, зокрема в Україні, де питання мови і культури є ключовими у національному відродженні, мовна й культурна політика є не лише соціальною, а й безпековою вимогою.

Публічна безпека – це стан захищеності суспільства, громадян, інститутів від загроз, які можуть завдати шкоди життю, здоров'ю, правам, свободам чи суспільній стабільності [2; 7]. Традиційно її пов'язують із громадською безпекою, протидією злочинності. Однак сучасні підходи розширюють це поняття, розглядаючи його з урахуванням засад соціальної, соціально-культурної й інформаційної безпеки [2; 7].

Мовна політика представляє собою сукупність державних рішень і дій, спрямованих на регулювання функціонування мов у суспільстві: їхнього статусу, використання в освіті, медіа, державних інститутах, культурі [4]. Мова – не лише інструмент комунікації, а й інструмент вияву національної ідентичності, пам'яті, цінностей та історії. Підрив ролі мови чи її заміщення може призводити до соціального розколу, втрати довіри, міжгрупових конфліктів [1].

Державна політика у сфері культури передбачає збереження культурної спадщини, підтримку творчих індустрій, мультикультурний діалог, доступ до культурних ресурсів. Вона формує ринок ідей, де спільні цінності стають основою інтеграції й мирного співіснування. Актуалізація культурних практик у суспільстві зменшує ризики

радикалізації, сприяє соціальній інклюзії, розбудовує довіру між різними групами населення [6]. Глобалізаційні процеси спричинюють міграцію й асиміляцію культур, що розширює культурний ландшафт, але водночас створює потенційні конфліктні ситуації через нерозуміння або неприйняття іншої культури чи мови [5]. Цифрові платформи прискорюють поширення інформації, а, отже, і дезінформації, що може негативно впливати на міжетнічні відносини. Українське суспільство переживає масштабні трансформації: війну, децентралізацію, культурне відродження. Ці процеси посилюють значення мовної й культурної політики як засобів консолідації громадянського суспільства, збереження національної ідентичності та спротиву інформаційним чи культурним загрозам [7].

Як відомо, згідно з Основним Законом українська мова – єдина державна мова, при цьому забезпечується право на вільний розвиток, використання та захист мов національних меншин. Це ключове правове підґрунтя для формування мовної політики. Вона передбачає адаптацію освітніх, культурних і медійних практик для мов меншин. Це сприяє соціальному включенню, мінімізує маргіналізацію окремих спільнот і, відповідно, знижує ризики екстремізму чи сепаратизму. Мовна політика здатна протидіяти дезінформації, зокрема в ситуаціях, коли мова слугує ідентифікаційним маркером зовнішньої пропаганди (саме таку тактику обрала держава-агресор у 2005 році і дотримується неї й надалі). Підсилення мовної обізнаності громадян сприяє їхній резильєнтності до маніпуляцій.

Збереження історичної пам’яті та матеріальних об’єктів культури не лише зміцнює національну ідентичність, а й сприяє соціальній стабільності, оскільки відчуття спільної історії знижує соціальну фрагментацію [1]. У цьому контексті набуває актуальності підтримка креативних індустрій (кіноіндустрії, музичного продакшену, видавничої діяльності та ін.). Це не лише розвиває культуру, а і є економічним ресурсом, який стимулює розвиток культурної сфери. Економічна стабільність – вагомий елемент соціальної безпеки. Зважаючи на це, уважаємо за доцільне систематизувати виклики у сфері реалізації мовної та культурної політики України та надати рекомендації щодо її розвитку:

1. Слід забезпечити баланс між захистом державної мови й правами меншин. Україна стикається з необхідністю забезпечити гармонійний баланс між зміцненням української мови як державно визначеної та захистом мов меншин. Це потребує гнучких моделей в освітній сфері щодо реалізації культурних проєктів. Освіта є своєрідним «полігоном» для розвитку мовної компетентності й культурної толерантності [3]. Інтеграція міжкультурних компонентів у навчальні програми сприяє зниженню упереджень.

2. Необхідно підвищувати медійну грамотність населення. У боротьбі з дезінформацією важливо розвивати критичне мислення та медійну грамотність, що надасть можливість громадянам розрізняти маніпулятивні наративи, які можуть спричиняти культурні конфлікти [7].

Отже, мовна та культурна політика є не лише елементами важливими сферами суспільної життєдіяльності, а й важливими складовими національної стратегії публічної безпеки. Вони сприяють соціальній згуртованості, захисту ідентичності, зниженню ризику конфліктів та підвищенню стійкості суспільства до зовнішніх і внутрішніх загроз. У контексті сучасних трансформацій, особливо в Україні, розвиток інклюзивних, гнучких і комплексних мовних і культурних політик – це не опція, а необхідність для стабільного й безпечного майбутнього суспільства. З огляду на це вважаємо, що існує необхідність у доопрацюванні чинного законодавства України у сфері національного спротиву, зокрема, щодо уточнення інформаційних і спеціальних заходів, покликаних забезпечити захист державного суверенітету та територіальної цілісності України. Адже чинне законодавство України в цій сфері саме таким чином характеризує вектори реалізації національного спротиву – відбудова державного суверенітету та територіальної цілісності.

Список використаних джерел

1. Бабенко В. Ю. Види та причини суспільних конфліктів в Україні. URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/f8c7b39a-110d-4de5-9b4b-0260278dbab9/content.

2. Помаза-Пономаренко А. Л., Тарадуда Д. В. Публічна (громадська та цивільна) безпека в Україні: значення для гарантування системи безпеки в Європі. International security studios: managerial, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects. International collective monograph. Vol. II. Oslo (Kingdom of Norway). Norwegian University of Life Sciences, Research and Education. 2024. P. 297–322.

3. Стародубська М. Як зрозуміти українців. Харків : Віват, 2025. 400 с.

4. Тарасенко О. Л. Реалізація державної мовної політики в Україні: європейський контекст. *Інвестиції: практика та досвід.* 2024. № 22. С. 276–282.

5. Koliubaiev A. Globalization and culture: value and information transformations. *Ukrainian Studies.* 2023. December. DOI: 10.30840/2413-7065.4(89).2023.295257.

6. Lederach J. P. Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies. Washington, DC : United States Institute of Peace Press, 2017. URL: https://pestuge.iliauni.edu.ge/wp-content/uploads/2017/12/John-P.-Lederach-Building-Peace.-Sustainable-Reconciliation-in-Divided-Society.pdf.

7. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Kravchuk O., Moroz S., Akhmedova O., Poroka S. National Security Management: Organizational, Legal, Informational and Human Resource Dimensions. *OIDA International Journal of Sustainable Development.* Vol. 18 (12). P. 1519–1532. 2025. https://doi.org/10.5281/zenodo.18678014.